

Ὁ ἑαυτὸς ὡς πρόκριμα ὄντολογικῆς ἀναζήτησης στὴ νεωτερικὴ παραδοχὴ καὶ ἡ τριαδολογικὴ τῆς ὑπέρβαση

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ

*Τὸ καίριο στὴ ζωὴ αὐτὴ κεῖται πέραν τοῦ ἀτόμου.
Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι,
ἂν δὲν ὀλοκληρωθεῖ κανεὶς σὰν ἄτομο
–κι ὅλα συνωμοτοῦν στὴν ἐποχὴ μας γι' αὐτό–,
ἀδυνατεῖ νὰ τὸ ὑπερβεῖ¹.*

Εἰσαγωγὴ

Τὸ πρόσωπο, ὡς σχέση² ἢ ὡς τρόπος ὑπαρξῆς ἀποτελεῖ ἓνα διαρκὲς ὑπαρξιακὸ ἄθλημα πὸν ἐγκύπτει σὲ κάθε πτυχή τῆς ἐμπειρικῆς ἀναφορᾶς μας στὸ ἐμεῖς. Ἡ ἀνίχνευση αὐτοῦ τοῦ «ἀθλήματος» δὲν ἐντάσσεται σὲ μονοσήμαντες ἐρμηνευτικὲς οὔτε σὲ στατικὲς νοηματικὲς ἐπαληθεύσεις. Πρόκειται γιὰ τὴ δυναμικὴ τῆς συνάντησης πὸν προβάλλει τὶς καθ' ἑκάστης ἀναπαραστάσεις τοῦ ἑαυτοῦ σὲ κάθε κίνησή του.

Αὐτὴ τὴν κίνηση θὰ ἐξετάσουμε σὲ δύο πεδία: στὸ χῶρο τῶν νεωτερικῶν παραδειγμάτων καὶ στὸ πεδίο τῆς ὀρθόδοξης προσέγγισης. Ἡ διερεύνηση τῶν δύο ἀναζητήσεων κομίζει τὸν τρόπο ἀναφορᾶς τους στὴν ἱστορικὴ κοινότητα τῆς ὄντολογικῆς πρότασης. Εἰδικότερα θὰ ἐξεταστεῖ, ἀπὸ τὴ μία, ἡ νεωτερικὴ ἐκδοχὴ τῆς αὐτοθέσμησης ὡς πεδίο ἀναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη,

---

1. ΕΛΥΤΗ Ο., *Ἐν λευκῷ*, Ἰκαρος, Ἀθήνα 1993, σ. 341.

2. ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., «Τὸ κῶμα, τὰ κόμματα καὶ ἡ εὐθανασία», *Καθημερινή*, 22.2.2009, σ. 23: «Αὐτὸ πὸν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἀπόλυτη ἑτερότητα, τὸ μοναδικό, τὸ ἀνόμοιο καὶ ἀνεπανάληπτο τοῦ κάθε ἀνθρώπου, πραγματώνεται καὶ γνωρίζεται μόνο μέσθ τῶν ἐνεργημάτων του πὸν καλοῦν σὲ σχέση καὶ συγκροτοῦν σχέση».

ή πρόταση της ὀρθόδοξης θεολογίας ὡς τροπικὴ ἐκφορὰ τοῦ ὄντος σὲ κάθε χῶρο σχέσης. Τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται ἐξάπαντος ἀφορᾷ εἴτε στὸν αὐτάρκη ἐγκλεισμό τοῦ ἀτόμου στὸν ἑαυτοῦ³ εἴτε στὴν ἐλεύθερη δυνατότητα τοῦ ἀτόμου νὰ δεχτεῖ τὴν «ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος»⁴ τοῦ τριαδικοῦ τρόπου ὑπαρξῆς.

Σκοπὸς αὐτῆς τῆς πραγμάτευσης δὲν ἀποτελεῖ μία ἱστορικὴ ἀναδρομὴ ἢ μία περιγραφικὴ προσπέλαση τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς πορείας τοῦ ὄντος, ἀλλὰ μία διαρκῆ συζήτηση ποῦ θὰ θέσει νέα ἐρωτήματα καὶ θὰ προκρίνει νέες προσεγγίσεις στὸ χῶρο τῆς νοηματοδότησης τοῦ ὑποκειμένου. Πρόκειται γιὰ μία παρουσίαση ἔτερων ὀντολογικῶν ἀναζητήσεων ποῦ ἀναδεικνύουν τὴ δυναμικὴ τοῦ ἑαυτοῦ σὲ κάθε πρό(σ)κλιση τῆς σχέσης.

Νεωτερικὲς ὄψεις τοῦ ἑαυτοῦ

Ἡ νομικὴ ἀποτελεσματικότητα τῆς νεωτερικῆς Δύσης⁵ στὶς κανονιστικὲς ἀρχὲς τῆς κατοχύρωσης τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ὀρθολογικοποίησε τὴ συλλογιστικὴ ἀποδεικτικὴ ἐπισείοντας τὴν τυπικὴ ὀρθότητα ὡς κατάφαση στὸ νεωτερικὸ παράδειγμα τῆς ἀνθρώπινης νοησιαρχίας⁶. Ἡ αὐτονόητη ἐγωτικὴ πρόσληψη τῆς ὠφέλειας⁷ καὶ ἡ προτεραιότητα τῆς ἀπολυτοποιημένης χρησιμοθηρίας πρόβαλλαν τὶς ἀτεγκτὲς ὁρμὲς αὐτοσυντήρησης τοῦ ἀτόμου καὶ διασφά-

3. ΖΙΑΚΑ Θ., *Ἡ ἔκλειψη τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ κρίση τῆς νεωτερικότητας καὶ ἡ ἑλληνικὴ παράδοση*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 2003, σ. 167.

4. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗ, *De divinis nominibus*, I, Patristische Texte und Studien, R. B. Suchla, De Gruyter, Berlin 1990, σ. 15.

5. HABERMAS J., *Ὁ φιλοσοφικὸς λόγος τῆς νεωτερικότητας*, μετάφραση Λ. Ἀναγνώστου, Ἀ. Καραστάθη, ἐκδόσεις Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 1993, σ. 20: «Στὴ χριστιανικὴ Δύση οἱ «νεώτεροι χρόνοι» σήμαιναν τοὺς ἐπικείμενους αἰῶνες τοῦ μέλλοντος ποῦ θὰ ἀρχίσουν μὲ τὴ Δευτέρα Παρουσία... Ἀντίθετα, ἡ κοσμικὴ ἔννοια τῆς νεώτερης ἐποχῆς ἐκφορᾷ τὴν πεποίθηση ὅτι τὸ μέλλον ἔχει ἤδη ἀρχίσει...». Γιὰ τὴ συζήτηση τῶν τύπων τῆς νεωτερικότητας σήμερα βλ. ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ Δ., «Λόγος καὶ νεωτερικότητα. Ὁρίζοντας ἢ παρεξήγηση», *Διπλὴ εἰκόνα*, τ.χ. 11-12-13, 1987, σσ. 145 κ.έ.

6. ΠΑΝΝΑΡΑ Χ., *Τὸ αἶνιγμα τοῦ κακοῦ*, ἐκδόσεις Ἰκαρος, Ἀθήνα 2008, σ. 151.

7. ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Κ., *Ἰχνη ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου*, ἐκδόσεις Ψηφίδα, Ἀθήνα 2007, σ. 120: «Ἡ προτεραιότητα τοῦ χρηστικοῦ μοντέλου τῆς γνώσης ἐξουσιάζει κάθε λειτουργία τῆς σχέσης δημιουργώντας ἕναν γλωσσικὸ κώδικα ἱκανὸ νὰ ὠφεληθεῖ (μετρήσιμα) ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε ἐπικοινωνιακὴ ἐγκυρότητα σύμφωνα μὲ καταναλωτικὰ πρότυπα συμπεριφορᾶς».

λισαν στο έπακρο την κατοχύρωση των άτομικων δικαιωμάτων⁸. Σε αυτό το πεδίο της «δικαιοσύνης» ή άτομοκρατική νοηματοδότηση του κόσμου αποϊεροποιεί κάθε φυσικό επακόλουθό του και όριζει τον εαυτό ως τον κυρίαρχο κάθε κοσμικής λειτουργίας. Από την άλλη, ή επιστροφή στη φύση, ή επάρκεια της τεχνολογικής ανάπτυξης⁹ και οι οργανωτικοί θεσμοί κατέφασκαν στη λογικότητα της φύσης και διακρατούσαν ένα ασφαλές πεδίο απέναντι στις ἐγκόσμιες ἐκπροσωπήσεις του θείου Νόμου¹⁰.

Στην ίδια κανονιστική νόρμα ή συνάρτηση της νοησιαρχίας και της άτομοκεντρικής επάρκειας συνθέτει ένα νομικιστικό κέλυφος που συντηρεί μία φυσιοκρατική ἐκδοχή του νεωτερικού παραδείγματος. Σε αυτό το χώρο ή κοινή ωφελιμότητα¹¹ θα προσλάβει κυρίαρχη θέση στις συμβάσεις των κανονιστικών αρχών και ή δικανική προϋπόθεση της συμπεριφοράς θα τεθεί ἀρωγός σε κάθε κοινωνικό συμβόλαιο που θα όριζει την ἀναλογία του κάθε άτομου στον κοινό σκοπό της κοινωνικής σύμβασης. Αυτές οι συλλογικά ἀποδεκτές συμβάσεις θα όριοθετούν κάθε φορά και τη συμμετοχή του άτομου στη θήρευση της κοινής ωφελιμότητας.

Μίας νεωτερικότητας που στην ἀποστροφή της ἐξέλιξής της¹² ό οντολογικός προβληματισμός θα ἀπουσιάζει και τη θέση του θα καταλάβει ή ἐπιστημονική

8. ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., «Ἐλληνωνύμων ἐνεργός ἀφελληνισμός», *Καθημερινή* 12.7.2009, σ. 25: «Ἡ “χρεία”, ή προτεραιότητα της χρησιμότητας, συγκροτεί κατά φυσική ἀναγκαιότητα (ὄχι κατ’ ἐλευθερίαν) τη συλλογική συμβίωση των ἀνθρώπων... Βλ. και ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Μετα-νεωτερική μετα-φυσική*, σ. 46: «Ὀλόκληρο τὸ πολιτισμικό οἰκοδόμημα της νεωτερικότητας θεμελιώθηκε στην προτεραιότητα του ἀτόμου, στα δικαιώματα και στις ἐλευθερίες του, στην καταξίωσή του, στο ἀπεριόριστο των ἐπιλογών που του προσφέρει ό πολιτικός και οἰκονομικός φιλελευθερισμός».

9. ΖΙΑΚΑ Θ., *Πέρα ἀπό τὸ ἄτομο*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 2003, σ. 234: «Ὁ παράδεισος θα ἔλθει, ἀναπόφευκτα, μέσω της τεχνικής προόδου και της πολιτικής. Αυτός είναι ή νεωτερικότητα, τὸ βασίλειο της Λογικής, ή ἐκκοσμικευμένη ἐκδοχή της ἐσχατολογικής χιλιετίας».

10. TAYLOR Ch., *Πηγές του εαυτού. Ἡ γένεση της νεωτερικής ταυτότητας*, μετάφραση Ξ. Κομνηνός, Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2007, σσ. 498-499: «Αὐτή ἀκριβῶς ή ἐμπιστοσύνη στην φυσική τάξη βρήκε φυσιολογικά θρησκευτική ἐκφραση στον ντεϊσμό, δηλαδή σε μία θεολογία που θα ἔκανε την τάξη αὐτή των ἀλληλοχόμενων φύσεων κλειδί για την κατανόηση του Θεοῦ και της ἀγαθότητάς του και συνεπῶς της εὐσεβείας του».

11. BAUMAN Z., *Σπαταλημένες ζωές*, μετάφραση Μ. Καρασαρίνης, ἐκδόσεις Κατάρτι, Ἀθήνα 2005, σ. 52: «Ὁ σχεδιασμός «ἔχει νόημα» μόνο στο βαθμό που ό κόσμος ὡς ἔχει δὲν είναι ὡς θα ὄφειλε νὰ ἔχει».

12. ΛΥΟΤΑΡ Ζ., «Νὰ ξαναγράψουμε την νεωτερικότητα», *Ἡ διαμάχη. Κείμενα για την νεωτερικότητα*, εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια Γ. Βέλτσος, σ. 210: «Ἡ νεωτερικότητα γράφεται ή ίδια, ἐγγράφεται στον εαυτό της, σε μία διηγετική ἐπαναγραφή».

θέσμιση¹³ μίας «άνθρωπικης αρχής» που αντικειμενικοποιεί κάθε νόημα της κοσμικής «ἀλήθειας». Το άτομο ἀπεργάζεται τη φυσική ύπόστασή του με ὄρους μηδενισμού και παριστᾶ τὴν ὑπαρξή του με ὄρους ὕλης - ἐνέργειας, προβάλλοντας τὸ ἐγωιστικὸ γονίδιο ὡς τὸ στέγασμα κάθε ὑπαρξιακῆς πρότασης.

Σὲ αὐτὴν τὴν πρόταση ἢ αὐτοθέσμιση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου διακρατεῖ τὴ θεοεικόνα του σὲ νοηματικὲς ἀκολουθίες τῆς αὐτοκατάφασης προσπορίζοντας μία ὀρθολογικὴ συνειδητότητα ποὺ νοηματοδοτεῖ κάθε «ἐγνωσμένη ἐλευθερία»¹⁴. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ὁ αὐτοεπιβεβαιωτικὸς χαρακτήρας τῆς πολιτιστικῆς παράστασης εἰκονίζει τὴ μονιστικὴ ἐκφορὰ τῆς σὲ ἓνα καθεστῶς ὄντολογικοῦ προτάγματος τῆς ἀτομικότητας. Ἡ φυσικὴ ἀτομικότητα διασπᾶ κάθε ἀθυπέρβαση καὶ συγκροτεῖ τὸ σύστημα ὡς χῶρο ἐκδίπλωσης τῆς ὀλότητας τοῦ ὄντος. Σὲ αὐτὴν τὴν αὐτοκατανόηση τοῦ ἑαυτοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μία συντελεσμένη προγραμματικὴ ἀρχὴ τῆς πολιτιστικῆς πρόσκτησης¹⁵ ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἑτερότητα τοῦ ὑπαρκτοῦ. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἡ ἀθυπέρβαση δὲν ἔχει χῶρο ὑπαρξῆς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ φόβος γιὰ μία τέτοια παραδοχὴ θὰ κόμιζε ἀκολούθως στέρηση κάθε ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ αὐτοσυντηρητικὴ κλίση τοῦ νεωτερικοῦ ἀνθρώπου στὴν κλειστὴ ἀτομικότητά του θεσμίζει ἓναν ὄντολογικὸ μονισμό ποὺ ἀναφέρεται σὲς αὐτοκατασκευασμένες ὄψεις τοῦ ἑαυτοῦ του. Πρόκειται γιὰ μία τεχνητὴ διάσταση τῆς αὐτόνομης ταυτότητας¹⁶ ποὺ περιχαρᾶζώνεται σὲ ἓνα αὐταρκες πεδίο ἔχοντας ὡς σκοπὸ τὴ διακράτηση τῆς ἀπόστασης ἀπὸ τὸν ἄλλον¹⁷. Αὐτὴ ἢ αὐτάρκεια

13. Γιὰ τὴ συζήτηση τῆς νεώτερης ἐπιστήμης στὸ φιλοσοφικὸ στοχασμό. Βλ. R. ROTRY, «Habermas and Lyotard on Postmodernity», *Praxis International* 4:1, 1984, σσ. 36 κ.έ

14. BAUMAN Z., *Ἡ μετανεωτερικότητα καὶ τὰ δεινά της*, μετάφραση Γ. Μπαμπασάκης, ἐκδόσεις Ψυχολόγος, Ἀθήνα 2002, σ. 168.

15. ΡΑΜΦΟΥ Σ., *Σὰν διαφορῶμενο ἄγγιγμα*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 2005, σ. 128: «Στοὺς κόλπους τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ ἡ φύσι μετατρέπεται σὲ πληροφορίες, τύπους μαθηματικούς, χημικὲς φόρμουλες, καὶ βρίσκει ἔτσι τὴ θέσι στὴν ζωὴ μας».

16. ΖΙΑΚΑ Θ., *Ἡ ἐκλειψὴ τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ κρίση τῆς νεωτερικότητας καὶ ἡ ἑλληνικὴ παράδοση*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 2003, σ. 74: «Στὸ νεωτερικὸ κοσμοεἶδωλο ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ μία πετυχημένη ζαριά τοῦ χρόνου στὴ ρουτίνα τῆς τύχης καὶ τῆς ἀνάγκης». Βλ. καὶ P. RICCEUR, *Ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς ὡς ἄλλος*, μετάφραση Β. Τακώβου, ἐπίμετρο Γ. Ξηροπαίδης, ἐκδόσεις Πόλις, Ἀθήνα 2008, σ. 52: «Ἡ ταυτότητα ὀρίζεται ὡς τὸ ταῦτόν καὶ ὄχι ὡς ἑαυτότητα...». Βλ. καὶ K. MANTZANAPH, *Ἴχνη ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου*, σ. 117: «Ἡ νεωτερικὴ πρόσληψη τῆς ταυτότητας διαρρηγνύει κάθε χρονικὸ μέτρο καὶ ἐξελίσσεται προοδευτικὰ καταλαμβάνοντας τὸ τέλος τῆς ιστορικῆς διαδρομῆς τοῦ ἀτόμου».

17. ΖΙΑΚΑ Θ., *Αὐτοεἶδωλον ἐγενόμην... Τὸ αἶνιγμα τῆς ἑλληνικῆς ταυτότητας*, ἐκδόσεις Ἄρ-

συντηρείται με τις βεβαιότητες που συνομολογούν στην αυτονομία του ἐγώ, σε μετρήσιμες παραδοχές του ἑαυτοῦ.

Τὸ ἀπόλυτο ἐγὼ διασφαλίζει ἓνα προσωπεῖο διατομικῆς ἀντιπαλότητας κομίζοντας τὸν ὄντολογικὸ μηδενισμό ὡς ἀπαρχὴ γιὰ κάθε εἶδους «κοινωνικότητα». Ἔτσι, στὴ νεωτερικὴ ἐκδοχή, ἂν τὸ ἄτομο θὰ ὑποδυθεῖ τὸ φυσικὸ ἐγὼ του, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν θὰ φορέσει τὸ προσωπεῖο τῆς «κοινωνικότητας»¹⁸ πού θὰ τοῦ ὑποδείξει ἢ κατασκευασμένη σκηνὴ τῆς «σχέσης». Σὲ αὐτὴ τὴ σχέση ἢ φαντασιώδους κοινωνικότητα ἀρνεῖται τὴν ἀνθυπέρβαση τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς καὶ υἰοθετεῖ μία θεσμοποιημένη ὑποκρισία πού ἐκλαμβάνει τὴ «σχέση» ὡς ἐπίφραση σὲ μία συστημικὴ ἱεράρχηση τοῦ ἀτομικοῦ. Τὸ ἀτομικὸ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ ἀκίνητοποιήσει κάθε ἐνδεχόμενη ρήξη μὲ τὸν ἄλλον προσβλέποντας στὸ διαχειριστικὸ μοντέλο τῶν σχέσεων καὶ υἰοθετώντας τὴν πληρότητα τῆς ιδιοτελείας ὑπὸ τὴν ἀξιολογικὴ μορφή τῆς κομφορμιστικῆς αὐτοτέλειας¹⁹.

Στὸ ἴδιο μοντέλο «κοινωνίας» ἡ ἱεραρχημένη δόμηση τῆς μονιστικῆς ἀντίληψης τοῦ ἀτομικοῦ κοινωνικοποιεῖται σὲ μία συμβατικὴ δράση, ὅπου ἡ ἀνταγωνιστικὴ πρόσληψη τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτομικοῦ ὑποκειμένου ὀριοθετεῖται μέσα ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἄλλου. Σὲ αὐτὸ τὸ κυνήγι τῆς ἀναγκαίας παραχώρησης τὸ ἐγωιστικὸ ὑποκείμενο θὰ οἰκοδομήσει ἓναν ἀπρόσωπο συλλογιστικὸ πόλο, ὅπου ὁ ὄντολογικὸς μονισμὸς θὰ διαφεντεύει κάθε νομοτελειακὴ κίνησή του.

Ἡ κρίση, τελικά, τοῦ ὑποκειμένου στὴ νεωτερικὴ ἐποχὴ ἐνέχει εἴτε τὴ θέση ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἑαυτοῦ ὡς ἀτόμου, ἐπιβεβαιώνοντας τὴν εἰκόνα του εἴτε ὡς ἀνθυπέρβαση τῆς παρουσίας του σὲ ἐκείνες τὶς κοινωνικὲς δομὲς μέσω τῶν

μός, Ἀθήνα 2005, σ. 194: «Ὡς “ἄλλος” τὸ Ἄτομο (ἕκαστος) εἶναι μακριὰ ἀπὸ μένα». Βλ. καὶ ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Κ., *Ἰχνη ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου*, σσ. 117-118: «Ἡ συστημικὴ ἀντίληψη τῆς αὐτονομημένης ἐπάρκειας τοῦ ἀτόμου ἀπορροφᾷ κάθε δυνατὴ διόπτευση τῆς ὄντολογικῆς του ὑπόστασης καὶ διασπᾷ τὴ δυναμικὴ τοῦ νοήματός της. Τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν οἰκεία συνύπαρξη παραμένει μετέωρο καὶ ὀμιγλῶδες κάτω ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς ἐκσυγχρονιστικῆς θαυματοποιίας».

18. ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας*, ἐκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 628: «Ἡ κοινωνία καὶ ἡ κοινότητα ἐρημνεύτηκαν καὶ ὀργανώθηκαν ὀρθολογικά, νομικιστικά καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἱεραρχημένης τάξης».

19. ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Κ., «Δημοκρατικὲς δράσεις στὴ διὰ βίου ἐκπαίδευση: ὁ ρόλος τοῦ προσώπου στὸ Σχολεῖο Δεύτερης Εὐκαιρίας», *Διὰ Βίου*, 2, 2007, σ. 71: «Τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς, τελικά, ἀρχίζει καὶ τελειώνει στὶς ἀναγκαῖες ἠθικὲς ἐπιλογὲς τοῦ ἑαυτοῦ καὶ στὴ ναρκισσιστικὴ κουλτούρα πού ἡγεμονικά ἐπιβεβαιώνει κάθε του κίνηση».

όποιων ορίζεται ως άτομο. Το ζητούμενο κάθε φορά τίθεται με βάση την κυριαρχία του ατόμου απέναντι στις ανάγκες του και στη χασομική ταυτότητα του έαυτού του²⁰.

Ἡ κατὰ λόγον νεωτερικότητα

Ἡ πολιτιστική ἔκφραση τοῦ νεωτερικοῦ ἀνθρώπου ἐγκύπτει σὲ μία ἀθροιστική λογική τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν συγκροτώντας μία ἀναγκαία ρύθμιση ποὺ θὰ ἐμπίπτει στὶς ἀπαιτήσεις τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἀνταλλάσσεται μὲ τὴν κατ' ἀπαιτήση «εὐτυχία» διαμορφώνοντας μία συστημικὴ παραδοχὴ τῆς τρέχουσας αἰσθήσης. Ὁ ἀτομικὸς Λόγος²¹ διαφεντεύει κάθε ἰδιομορφία τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἰδιοποιεῖ κάθε ἀλήθεια σὸ μέτρο μίας ἀθροιστικῆς πρακτικῆς. Σὲ αὐτὸ τὸ περιβάλλον, τὸ άτομο ἀντλεῖ τὴν ὑπαρξὴ του ὡς ἔσχατος δομικὸς λίθος ἑνὸς ἄκρατου συστήματος ποὺ ἐκκολάπτεται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἐνέργεια. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἡ ἀντικειμενικοποίηση τῆς ὑπόστασης τοῦ ὑποκειμένου εἶναι μία προκαθορισμένη δόμηση ποὺ κυριαρχεῖ στὶς «λογιστικὲς» θεσμίσεις του.

Ἡ φυσικὴ ὕλικότητα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς θὰ ρυθμίσουν κατὰ λόγον τὴν ἀναγκαία ὄρμη τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς ὁ ἐργαλειακὸς λόγος²² συνεπικουρεῖ στὴ διαμόρφωση μίας συμμορφωμένης ἀτομικῆς διευθέτησης τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ ποὺ ἐλέγχει ὅλες τὶς διεργασίες τοῦ ἀνθρώπινου πράττειν²³. Τὸ νόημα ἀπομακρύνεται²⁴ καὶ τὴ θέση του καταλαμβάνει μία *a priori* αὐτοσυντήρητη κανονιστικὴ ἀρχὴ²⁵ ποὺ διαχειρίζεται τὴ λειτουργία τῶν ὕλικῶν δεδομένων.

20. BAUMAN Z., *Ἡ μετανεωτερικότητα καὶ τὰ δεινά της*, σ. 144: «Οἱ προσδιορισμοὶ μᾶς λένε ποιοὶ εἴμαστε, ἐνῶ οἱ ταυτότητές μας δελεάζουν νὰ γίνουμε αὐτὸ ποὺ δὲν εἴμαστε ἀκόμη».

21. HALL ST., *Ἡ διαμόρφωση τῆς νεωτερικότητας*, μετάφραση Θ. Τσακίρης, Β. Τσακίρης, ἐκδόσεις Σαββάλας, Ἀθήνα 2003, σσ. 424 κ.έ.

22. TAYLOR Ch., *Οἱ δυσανεξίες τῆς νεωτερικότητας*, μετάφραση Μ. Πάγκαλος, ἐκδόσεις Ἐγκρημές, Ἀθήνα 2006, σ. 34.

23. TAYLOR Ch., *Οἱ δυσανεξίες τῆς νεωτερικότητας*, σ. 219.

24. ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Τὸ αἶνιγμα τοῦ κακοῦ*, ἐκδόσεις Ἰταρος, Ἀθήνα 2008, σ. 32: «Ἐτσι ἡ νεωτερικὴ σκέψη, ...δὲν ἀναζητᾷ «νόημα» (αἰτία καὶ σκοπὸ)...».

25. BAUMAN Z., *Σπαταλημένες ζωές*, σ. 56: «Κάθε πρωτοβουλία παραμένει σταθερὰ σὸ πλευρὸ τοῦ κανόνα. Ὁ κανόνας προηγεῖται τῆς πραγματικότητας».

Τὸ άτομικὸ ἰδεολόγημα, ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ ὀριστεῖ ὡς ἓνα ἐπαρκὲς κέλυφος πὸν θὰ στεγάσει τὴν αὐτοεπιβεβαίωση τοῦ ἀτόμου καὶ θὰ ἀθροίσει τὶς ἀσύνδετες στιγμὲς τοῦ βίου του. Ἡ ἀσφαλὴς κανονικότητα καὶ ἡ ἀπρόσκοπη ἐπιταγὴ τῆς ἀπρόσωπης κοινωνικῆς ὀλότητος θὰ διεμβολήσει κάθε στοιχεῖο ἐνότητος καὶ συνέχειας. Πρόκειται γιὰ ἓναν ἄκρατο αὐτοματισμὸ τῆς «συνέχειας», ὁ ὁποῖος καθιστᾷ τὸ «ὑποκείμενο» ἐνεργούμενο ἐνὸς ἀναπαραγωγικοῦ μοντέλου πὸν εἰδωλοποιεῖ τὴ μηχανιστικὴ πρόταση καὶ συντηρεῖ τὴν ἀμεταβλησία ὑπὸ τὴν ἀθνητία τοῦ πρωτοτύπου.

Στὴ νεωτερικὴ παραδοχὴ, τὸ ἀκοινώνητο ἐγὼ περικλείει τὴν αὐτάρκεια τοῦ ἑαυτοῦ²⁶ πὸν νιώθει περήφανος γιὰ τὴν ἐπαρκῆ προσωπικότητα πὸν διαμορφώνει διαρκῶς ἓναν χῶρο ἰδιωτικῶν περιοχῶν. Σὲ αὐτὲς τὶς περιοχὲς οἱ κεντρομόλες ὄψεις τοῦ ἐγὼ ἀναπτύσσουν τὶς ἐξειδικεύσεις τοῦ κοινωνικοῦ χῶρου καὶ διανύουν ἐκείνους τοὺς προγραμματισμοὺς πὸν θὰ ὀδηγήσουν στὴν πρόοδο, ἢ ὁποῖα ἀδιάκοπα εἶναι στὴν πρώτη καὶ ἀναγκαία ἐπιλογή τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ καρτεσιανὴ «δράση» του²⁷ ἐσωκλείει τοὺς ἀναγκαίους ἀναβαθμοὺς ἐλευθερίας πὸν θὰ δομοῦν συνεχῶς τὶς ἴδιες ἀκολουθίες κινήσεως.

Ἡ ἱστοριογραφία τῆς ὑποκειμενικῆς ἐνθαδικότητος μαρτυρεῖ καὶ τὴν ἐγγενῆ προσήλωση τοῦ ὀρθοῦ Λόγου στὴν ἀντικειμενοποιητικὴ στάση τοῦ ἑαυτοῦ. Τὸ καθ' αὐτὸ ὑποκείμενο στοιχεῖται σὲ μία αὐτοθεματοποίηση τῆς γνωστικῆς ἐπάρκειας κομίζοντας τὴν ὀρθολογικὴ ἀνασύνθεση τοῦ κανόνα. Ἡ κυριαρχία τοῦ Λόγου ἐξαντλεῖται στὴν αὐτοεπικράτηση τῶν ἐξουσιαστικῶν ἀρχῶν του, ἐνῶ ἀποτελεῖ παράλληλα καὶ ἀνεστραμμένο εἶδωλο τοῦ «ἄλλου Λόγου»²⁸. Ὁ ὑποκειμενοκεντρικὸς Λόγος²⁹ θὰ ἀποτελέσει, τελικὰ, τὸ ὄχυρό

26. ΤΣΕΤΑΠΕΒΑ Μ., *Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ χρόνος. Δοκίμιο γιὰ τὴ νεωτερικότητα*, μετάφραση Κ. Διαμαντάκου, ἐκδόσεις Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 1998, σ. 54: «Ἡ νεωτερικότητα δὲν εἶναι ὀλότητα τῶν χρόνων μας, ἢ νεωτερικότητα εἶναι ὅ,τι ἐνδεικτικὸ τῶν χρόνων μας, ὅ,τι βάσει τοῦ ὁποῖου οἱ χρόνοι μας θὰ κριθοῦν: ὄχι ἐντολὴ τῶν χρόνων ἀλλὰ ἡ ἀποκάλυψή τους. Ἡ νεωτερικότητα εἶναι ἀφεαυτῆς ἐπιλογή».

27. ΛΕΛΕΔΑΚΗ Κ., «Τὸ ὑποκείμενο καὶ τὰ ὄρια τῆς αὐτονομίας», *Τὸ ὑποκείμενο στὴν ὕστερη νεωτερικότητα*, ἐπιμέλεια - εἰσαγωγή Θ. Λίποβατς, Β. Ρωμανός, ἐκδόσεις Νῆσος, Ἀθήνα 2002, σσ. 78-79.

28. HABERMAS J., *Ὁ φιλοσοφικὸς λόγος τῆς νεωτερικότητος*, σ. 381.

29. HABERMAS J., *Ὁ φιλοσοφικὸς λόγος τῆς νεωτερικότητος*, σ. 387: «Ὁ ὑποκειμενικοκεντρικὸς Λόγος βρῖσκει τοὺς γνώμονές του στὰ κριτήρια τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἐπιτυχίας, τὰ ὁποῖα ρυθμίζουν τὶς σχέσεις τοῦ γνωρίζοντος καὶ σκοπίμα πράττοντος ὑποκειμένου μὲ τὸν κόσμον τῶν πιθανῶν ἀντικειμένων καὶ καταστάσεων πραγμάτων».

μίας αυτόδύναμης ὀρθολογικότητας κομίζοντας τὴν προτασιακὴ ἀλήθεια τῆς γνώσης.

Στὸ πεδίο τῆς φυσικῆς ἐπάρακειας ὁ ἐπιστημονικὸς Λόγος θὰ ὀρίσει ὡς μὴ νόημα κάθε φιλοσοφικὴ ἢ θρησκευτικὴ προσέγγιση³⁰ καὶ θὰ περιοριστεῖ σὲ μίαν γνωσιοθεωρητικὴ προβληματοποίηση πού θὰ ἀπαντήσει στὸ μέτρο τῆς ἀποτελεσματικότητας ἀπολυτοποιώντας τὴν ἐπιστημονικὴ προφάνεια ὡς πρόκριμα ἀλήθειας γιὰ κάθε ἀναγκαία συνθήκη. Ἡ γνώση³¹ κρίνεται ὑπὸ τὴν προϋπόθεση τοῦ ἐντοπισμοῦ ἀτομικότητων πού ἀντικειμενικοποιοῦνται ἐξαιτίας μίας κυριαρχίας πού πιστοποιεῖ τὴν ἀποδειξιμότητά της κάθε φορὰ πού ἐλέγχεται ἀπὸ τὴ ratio³². Αὐτὴ ἡ πιστοποίηση μπορεῖ καὶ ἐξουσιάζει τὸ σημαῖνον διαμορφώνοντας μίαν αὐτονομημένη καὶ αὐτάρκη περιοχὴ, πού εἰδωλοποιεῖ τὴν ἐγωτικὴ ἐπάρακεια τοῦ ἀτόμου.

Τὸ διαφωτιστικὸ πρότυπο³³ τοῦ ὑποκειμένου θὰ ὀλοκληρώσει τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου στὸ συλλογικὸ ὑποκείμενο καθιστώντας τὸ ἄτομο ὡς ἓνα τυ-

30. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Π., *Ὁρθοδοξία καὶ νεωτερικότητα. Προλεγόμενα*, ἐκδόσεις Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2007, σ. 48: «Ἡ νεωτερικὴ ὅμως ἐξατομίκευση συμβαδίζει μὲ τὴν ἀτομικὴ κατανόηση τῆς θρησκείας καὶ τὴν ἔξωση τῆς τελευταίας ἀπὸ τὸν δημόσιο στὸν ἰδιωτικὸ βίον». Βλ. καὶ ΚΟΚΟΣΑΛΑΚΗ Ν., «Θρησκεία καὶ πλουραλιστικὴ κοινωνία», *Σύναξη*, 110, 2009, σ. 65: «Ἡ νεωτερικότητα εἰσήγαγε ἓνα συγκεκριμένο ἀνθρωποκεντρικὸ, προμηθεϊκὸ ὄραμα ζωῆς, πού βασιζόταν σὲ μίαν ριζικὴ ρήξη μὲ κάθε μορφή παράδοσης, ὑπερβατικότητας καὶ πνευματικῶν ζητημάτων».

31. GIDDENS A., *Οἱ συνέπειες τῆς νεωτερικότητας*, μετάφραση Γ. Μερτίκας, ἐκδόσεις Κριτική, Ἀθήνα 2001, σ. 58: «Ἡ νεωτερικότητα ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἀναστοχαστικὰ ἐφαρμοσμένη γνώση καὶ συγκροτεῖται μέσω αὐτῆς...». Βλ. καὶ LYOTARD J., *Ἡ μεταμοντέρνα κατάσταση*, προλεγόμενα Θ. Γεωργίου, μετάφραση Κ. Παπαγιώργης, ἐκδόσεις Γνώση, Ἀθήνα 2008, σσ. 62 κ.έ. Βλ. καὶ SIMMEL G., *Περιπλάνηση στὴ νεωτερικότητα*, ἐπιμέτρο J. Habermas, ἐπιμέλεια Σπ. Γάγγας, Κ. Καλφόπουλος, μετάφραση Γ. Σαγκριώτης, Ὁ. Σταθάτου, ἐκδόσεις Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 2004, σσ. 101 κ.έ.

32. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΡΕΧΛΗ Ζ., *Ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ πόλιν στὴ βυζαντινὴ οἰκουμένην*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 2004, σ. 215: «Ἡ ratio, ἡ αὐτονομημένη νοητικὴ ἰκανότητα, γίνεται καὶ ἡ ἴδια μίαν αὐτοαναγκλαστικὴ, αὐτοαναφορικὴ οὐσία (εἶναι ἡ ἴδια πού βεβαιώνεται μέσα στὴν ἐνέργεια τοῦ διανοεῖσθαι), ἡ ὅποια ἐξαντλεῖται στὴν κατανόηση, δηλαδὴ στὸ ἀποσπασματικὸ τῆς κατοχῆς, καὶ ὄχι βέβαια σὲ ὀλόκληρο τὸ βιωμένο γεγονός τῆς σχέσης». Βλ. καὶ ΡΗΓΟΥ Μ., «Ὅροι θανατολογίας στὴ νεωτερικότητα», *Λεβιάθαν*, 9, 1991, σ. 61. Βλ. καὶ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ Ε., *Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑποκειμένου στὴ νεότερη φιλοσοφία. Ἀπὸ τὸν Καρτέσιο στὸν Hegel*, ἐκδόσεις Ἑλληνικὰ Γράμματα, Ἀθήνα 2004, σσ. 76 κ.έ.

33. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Π., «Ὁρθοδοξία καὶ διαφωτισμὸς - Τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξιθρησκίας», *Ὁρθοδοξία καὶ νεωτερικότητα*, ἐκδόσεις Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2007, σσ. 85-86: «Ὁ εὐρωπαϊκὸς Διαφωτισμὸς ἀντιπροσώπευε τὴν κορυφαία προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος νὰ ἀπαλλαγεῖ

ποποιημένο εργαλείο ενός άπρόσωπου συστήματος³⁴. Η εικόνα του διαφωτισμένου ανθρώπου «έμπειριείχε συγχρόνως όλο τον άρνητισμό μίας «γνωστικής εξέγερσης» του ατόμου έναντίον του κόσμου³⁵.

Τò 'Υπερβατικό άπομακρύνεται και τή θέση του καταλαμβάνει ή άξιοποίηση των άτομικών ίκανοτήτων στη φυσική πραγματικότητα ως μία κατά μίμηση λογική άποτελεσματικότητα τής φυσικής όψης. Αύτ ή φυσική όψη θά προκρίνει ένα μοντέλο έξατομίκευσης που θά λειάνει τò έδαφος για τήν οικόδομη ενός αυτόρκους και συστηματοποιημένου πεδίου³⁶. Πρόκειται για τς θρησκείες του έαυτού³⁷, που άποθεώνουν τήν άτομική κυριαρχία. Η άποδοτικότητα αυτού του πεδίου θά προβάλλει τήν ιδιωτικοποίηση μέσα από τήν όποία θά άναδυθεί ή άξία του ύποκειμένου ως ενός άθροιστικού συνόλου ώφελιμιστικής κατανόησης.

Αύτς οί προκείμενες του νεωτερικού παραδείγματος θά λογικοποιήσουν τή θεσμική πρόταξη του ατόμου σε κάθε συλλογική παρουσία και θά συμβάλουν στην ανάπτυξη μίας ύπαρκτικής όλοκληρίας. Ζητούμενο αυτής τής ύπαρκτικής σχέσης θά παραμείνει ή έμπειρία της³⁸. Αύτ τήν έμπειρική κοινωνία θά έξετάσουμε κατωτέρω.

άπό τς θρησκευτικές και έκκλησιαστικές αυθεντίες, καθώς και από τò κλειστό μεσαιωνικό κοσμοείδωλο, και να έπιδοθεί στην έλεύθερη φιλοσοφική αναζήτηση και στην έπιστημονική έρευνα, με τή μεγάλη ώθηση που έδωσαν οί έπιστημονικές ανακαλύψεις και έφευρέσεις».

34. ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Μετα-νεωτερική μετα-φυσική*, εκδόσεις Δόμος, Άθήνα 1993, σ. 87: «...ό ρομαντικός των Διαφωτιστών πίστεψε πως θά μπορούσε να καλύψει τò κενό του ύπαρκτικού νοήματος καταφεύγοντας στον όρθολογισμό σαν σε φυσική άπαίτηση». Βλ. και ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., «Η πολιτική ως μικρομπακαλική ιδιοτέλεια», *Καθημερινή*, 3.9.2006, σ. 16: «Η πολιτική φιλοσοφία του Διαφωτισμού μοιάζει να παράβλεψε ότι ή ανθρώπινη συλλογικότητα δέν είναι άπλώς τò άριθμητικό άθροισμα λογικών ατόμων...».

35. TAYLOR Ch., *Οί δυσανεξίες τής νεωτερικότητας*, σ. 247.

36. ΜΠΕΓΖΟΥ Μ., *Νεοελληνική φιλοσοφία τής θρησκείας. Θεολογία, τεχνολογία και ιδεολογία*, εκδόσεις Έλληνικά Γράμματα, Άθήνα 1998, σ. 305.

37. ΜΠΕΚΡΙΔΑΚΗ Δ., «Η νέα θρησκευτικότητα στη μεταχριστιανική Δύση», *Σύναξη*, 103, 2007, σ. 57.

38. ΨΥΧΟΠΑΙΔΗ Κ., «Για τήν έννοια τής έμπειρίας στον Βάλτερ Μπένγιαμιν», *Βάλτερ Μπένγιαμιν. Είκόνες και μύθοι τής νεωτερικότητας*, επιμέλεια Ά. Σπυροπούλου, εκδόσεις Άλεξάνδρεια, Άθήνα 2007, σ. 37: «Η έμπειρία που προϋποθέτει ό διαφωτισμός είναι και αύτ ή ένα είδος ταύτισης, όπως τής τοτεμικής συνείδησης των πρωτογονικών λαών που ταυτίζεται με φυτά ή ζώα...».

Ἡ τριαδολογική ἐμπειρία τῆς σχέσης

Ἡ κριτική τῆς ἐλευθερίας προκρίνει τὴν ἀρχὴ τοῦ προσώπου ὡς μίας ἀφειθηριακῆς διάστασης ποὺ προβάλλει τὴν κοινωνικὴ ὄντολογία ὡς χῶρο διυποκειμενικῶν σχέσεων καὶ ἐλέγχεται ἀπὸ τὴν κοινοτικὴ ἐμπειρία³⁹. Ἡ κριτικὴ ἐπαλήθευση τῆς ἐλευθερίας εἶναι γιὰ ἀκόμη μία φορὰ ἐμπειρικὴ⁴⁰ καταφάσκει στὴν κοινότητα⁴¹ καὶ τὴν κοινωνία προσώπων⁴². Ἐδῶ ἡ αὐθυπέμβαση νοηματοδοτεῖ τὴν ὄντολογικὴ πρόταση καὶ θέτει τὸ πρόσωπο ὡς μοναδικὴ ὑπόσταση τῆς κοσμικῆς πραγματικότητας. Ἐδῶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ συλλογικότητα καταφάσκει σὲ κάθε σχέση αὐθυπέμβασης καὶ ἐλευθερίας⁴³ κομίζοντας τὴν ἐνικότητα τοῦ προσώπου⁴⁴ καὶ τὴν ὑπόσταση τῆς καθολικότητας⁴⁵ σὲ ἓνα περιβάλλον εὐχαριστιακῆς ἐνότητας.

Ὅταν τὸ ἐγὼ ἀποκαλύπτεται στὸν ἄλλο διανοίγοντας μίαν ἀνιδιοτελεῖ πορεία ὑπερβαίνει τὴν προσωπικότητά του καὶ περιλαμβάνει καὶ τὸν ἄλλο κατανοώ-

39. ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ἐκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 227: «Πρόσωπο καὶ κοινωνία, μία σχέση καὶ εἰκόνα ἄλλωστε ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν τριαδικὴ κοινωνία, μποροῦν νὰ συνθέσουν αὐτὸ ποὺ λέμε κοινότητα καὶ κοινὰ ἀγαθὰ, ὕλικά καὶ πνευματικά».

40. WARE K., *Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία στὸν 21ο αἰώνα*, μετάφραση Ν. Ντόντος, ἐκδόσεις Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2005, σ. 36: «Ἡ πραγματικὴ ἐμπειρία τῆς προσωπικῆς ὑπαρξης εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅποιαδήποτε μερικὴ ἐξήγηση ἐπιλέξουμε νὰ τῆς δώσουμε».

41. ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Π. Γ., *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, μετάφραση Ἰ. Παπαδόπουλος, Ἀρμός, Ἀθήνα 1999, σ. 26: «Ἡ χριστιανικὴ ὑπαρξη προϋποθέτει καὶ συνεπάγεται ἐνσωμάτωση, συμμετοχὴ στὴν κοινότητα».

42. ΖΙΑΚΑ Θ., *Ἡ ἐκλειψη τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ κρίση τῆς νεωτερικότητας καὶ ἡ ἐλληνικὴ παράδοση*, ἐκδόσεις Ἀρμός, Ἀθήνα 2003, σ. 46: «...ἡ τριαδικότητα εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ τὴν “κατοχύρωση” τῆς ἐλευθερίας ὡς ἀρχῆς τοῦ παντός». Βλ. καὶ ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ Π. Γ., «Τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία», *Χριστιανισμὸς καὶ πολιτισμὸς*, μετάφραση Π. Πουρναράς, ἐκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 168 κ.έ.

43. ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σ. 75: «...ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀπλῶς μίαν πράξη ἐκλογῆς μεταξὺ στόχων μῆτε ἀπλῶς μίαν ἀπόκτηση ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ κυρίως καὶ κατεξοχὴν ἓνα ξεπέραςμα τοῦ μηδενός σὲ μίαν πορεία δημιουργικῆς ἀνύψωσης».

44. ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, *Κατὰ ἀφθαρτοδοκητῶν*, P.G. 86, 1380B: «Οὐδὲν ἐνικότερον τοῦ προσώπου».

45. ΚΑΜΠΕΡΙΔΗ Λ., *Δὸς μοι τοῦτον τὸν ξένον*, ἐκδόσεις Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2006, σ. 201: «Ἡ καθολικότητά της δὲν εἶναι τοπογραφικὴ, δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς γεωγραφικῆς τῆς ἐξάπλωσης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ὀλοκλήρωση καὶ ἀκραιότητα στὴν ὁποία μετέχουν τὰ μέλη της ὡς κοινωνοὶ τοῦ βιώματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας ποὺ μεταδίδεται ἀπὸ τὴν καθολικότητά της».

ντας αυτή τη σχέση ως μία μη άτομική διαστολή αλλά ως μία έγγενή πορεία προς τὸν πλησίον⁴⁶. Πρόκειται οὐσιαστικά για τὸ ἄμνητο ἐγὼ πὸν κινεῖται μοναδικὰ καὶ ἀναλλοίωτα στοὶ γίνεσθαι δηλώνοντας διαρκῶς τὴν ἀγαπητικὴ παρουσία ὡς εἶναι⁴⁷. Αὐτὴ ἡ κλήση στὴν ὄντικὴ σχέση τοῦ εἶναι οἰκοδομεῖται διαρκῶς σὲ μία ἐλεύθερη μετοχὴ πὸν παραμένει ὡς ἓνα διαρκῆς ζητούμενο καὶ νοηματοδοτεῖ τὸ ἀτέλεστο τῆς σχέσης⁴⁸. Αὐτὴ ἡ ἀγαπητικὴ μετοχὴ στὴ σχέση ζωοποιεῖ τὴν ὑποστατικὴ καθολικότητα τοῦ ὄντος στὴν ἄκτιστὴ θεία ἐνέργεια⁴⁹.

Ἡ κλήση μας πρὸς τὸν θεῖο ἔρωτα προϋποθέτει τὴν ἀγαπητικὴ αὐτοπροσφορὰ μας πρὸς τὴν ἐλεύθερη αὐθυπέρβαση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἐπαληθεύεται ἐμπειρικὰ στὴ διωποκειμενικὴ τροπὴ μας. Σὲ αὐτὸ τὸ πεδίο σχέσης ἡ ὑπέρβαση τοῦ ἑαυτοῦ συστοιχίζεται μὲ μία ἐτερότητα πὸν ἀναζητεῖ διαρκῶς τὴν ἀπόλυτὴ καὶ ἀτέλεστὴ ἐλευθερία - ἀγάπη μὲ βᾶσι τὸν τριαδικὸ χαρακτήρα τῆς ὀρθόδοξης ὀντολογίας τοῦ προσώπου⁵⁰. Σὲ αὐτὸ τὸ χῶρο, ὁ προσωπικὸς τρόπος ὑπαρξῆς ἐντάσσεται στὴ δυναμικὴ τῆς καλῆς ἀλλοίωσης «μετέχοντας» στὴν ὀντολογικὴ σχέση τῆς τριαδικότητας τοῦ Θεοῦ⁵¹. Σὲ αὐτὸ τὸ πεδίο ἡ αὐθυπερβατικὴ ζωὴ κομίζει τὴν ὀντολογικὴ πρόταση ὡς ἀλήθεια τῆς ταυτότητας τοῦ ὄντος. Στὴν ἐν λόγω κίνηση τοῦ ὄντος ἀναδεικνύεται ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἀτομικότητὰ του ὀρίζοντας καὶ τὴν ὑπέρβαση τοῦ κλειστοῦ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ὄριο τοῦ θανάτου.

46. ΡΗΓΟΥ Μ., *Ἡ ἐτερότητα τοῦ ἄλλου*, ἐκδόσεις Πλέθρον, Ἀθήνα 1995, σ. 28: «Τὸ Ἐγὼ αἰσθάνεται τὸ ἀποφασισμένο ὄριο τοῦ Ἄλλου, τὴν διαφορὰ μέσα στὴν ὁποία ὁ Ἄλλος διαρκῶς μετατοπίζεται».

47. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ Π., *Μεταφυσικὴς προλεγόμενα*, ἐκδόσεις Ἑστία, Ἀθήνα 2003, σ. 418: «Κι ἐκεῖνος πὸν ἀγαπάει ἀληθινὰ ξέρεῖ ὅτι δὲν ἄρχισε χθὲς ἢ προχθὲς ν' ἀγαπάει, ἀλλὰ ὅτι ἄρχισε ἀφότου ἄρχισε ὁ κόσμος, ὅτι ἄρχισε ν' ἀγαπάει μεσ' ἀπὸ τὰ βᾶθι τῆς αἰωνιότητας».

48. ΘΕΡΜΟΥ π. Β., *Ἀναζητώντας τὸ πρόσωπο*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 1997, σ. 75: «Ἀνέλιξι τοῦ προσώπου δὲν σημαίνει ἐκπτώξι στοὶ χάος, ἀλλὰ ἐκκόλαψη μέσα στὴ θαλπωρὴ τῆς προσωπικῆς σχέσεως μὲ στόχο τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴν ἐκπλήρωση τῆς κλήσεως».

49. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Περὶ πίστεως Ὀρθοδόξου*, P.G. 94, 852A: «τόπος θεοῦ ἔνθα ἐκδηλὸς ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται». Βλ. καὶ ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας*, σ. 276: «Ἡ σχέση θεότητας καὶ κτίσεως εἶναι σχέση μετοχῆς».

50. ΖΙΑΚΑ Θ., *Ὁ σύγχρονος μηδενισμὸς*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 2001, σ. 198: «Ὁ ἀναπροσανατολισμὸς τῆς ἐλευθεροκεντρικῆς ἐξέλιξης συνδέεται μὲ τὴν ἐμφάνιση ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου, πέρα ἀπὸ τὸ ἄτομο: αὐτοῦ πὸν ἡ βυζαντινὴ παράδοση ὀνομάζει Πρόσωπο».

51. ΠΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Τὸ αἶνιγμα τοῦ κακοῦ*, σ. 73: «Αἰτιώδης Ἀρχὴ τοῦ ὑπαρκτοῦ δὲν εἶναι ἓνα ἀναγκαῖα προκαθορισμένο εἶναι σημασιώμενο ὡς ἀτομικὴ ἢ ἀθροιστικὴ ὀντότητα, ἀλλὰ μία Τριάδα ὑποστάσεων τοῦ εἶναι πὸν αὐτοκαθορίζονται ὑποστατικὰ ἀπὸ τῆς σχέσεις τους, ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τους νὰ ὑπάρχουν ἐπειδὴ ἀγαποῦν».

Σε αυτό τὸ τριαδολογικὸ πρότυπο κοινοτισμοῦ τὸ πρόσωπο ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ μετέχει σὲ μία συναμφοτέρη ἐνική καὶ καθολικὴ πορεία προκρίνοντας τὸ κοινωνεῖν ὡς σχέση συλλογικῆς κλήσης⁵². Ἡ προβολὴ αὐτῆς κλήσης περιγράφει τὴν τριαδικὴ κοινωνικὴ ὄντολογία, ὅπου ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τῶν αὐτεξούσιων ὑποκειμένων ὑποστασιάζει τὴν αὐτοτέλεια τῆς καθ' ἕκαστης παρουσίας. Πρόκειται γιὰ τὴν τριαδικὴ νοηματοδότηση τῆς ἐτερότητας τοῦ προσώπου πού προκρίνει μία ὄντολογία προσωποκεντρικῆς ἀφειρησίας προβάλλοντας τὴ συναμφοτέρη πρόταση τοῦ ἀτομικοῦ συλλογικοῦ. Τὸ νόημα τοῦ συλλογικοῦ μετέχει στὴν ἀλήθεια τῆς προσωπικῆς ὑπαρξῆς ὡς μία διαλογικὴ ὑπέρβαση τοῦ ὄντολογικοῦ τόπου.

Ἡ ἀνάδειξη τῆς ταυτότητας⁵³ τοῦ ὑποκειμένου διακρατεῖ τὴν ὑπέρβαση τῆς ὄντικῆς ὑπόστασής του πού ἀνταποκρίνεται στὴν κλήση τοῦ κτίστη του. Αὐτὴ ἡ ὑπέρβαση προσφέρεται ὡς ἀγαπητικὴ αὐτοπροσφορὰ στοῦ δημιουργοῦ τοῦ ὀρίζοντας τὴ διαχρονικότητα τοῦ γίνεσθαι. Ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὸ μηδὲν νοηματοδοτεῖ τὴν κίνηση τοῦ ὄντος πρὸς τὸ γίνεσθαι, προσπορίζοντας τὴν ὑπαρκτικὴ ταυτότητα ὡς τὴν ὑποστατικὴ ἐκφορὰ του. Ἡ ἐσχατολογικὴ ὄντολογία προϋποθέτει τὸ ἀθύπερβατικὸ αἶτημα τοῦ ὄντος στοῦ πεδίο τῆς ἐλεύθερης σχέσης. Μία σχέση πού δὲν ὑπάρχει μόνον στοῦ «τέλος» ἀλλὰ καὶ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς τοῦ ὄντος⁵⁴.

52. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ Π., *Ὁρθοδοξία καὶ νεωτερικότητα. Προλεγόμενα*, σ. 81: «Στὴν χριστιανικὴ προοπτικὴ τῆς Ἐνσάρκωσης ὁμοῦς, ὁ Θεὸς δὲν ἐπιβάλλεται ὡς ἐξωτερικὴ αὐθεντία... ἀλλὰ στοῦ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ... ἔρχεται ὡς ἐσωτερικὴ παρουσία... χαρίζοντας στοὺν ἄνθρωπο διὰ τῆς υἰοθεσίας τὴ συμφιλίωση... τὴν κλήση γιὰ κοινωνία καὶ σχέση μαζί του, καὶ τὴ δυνατότητα μετοχῆς στοὺν τρόπο ζωῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος».

53. ΣΑΚΑΛΑΚΗ Μ., *Ἐτερότητες*, ἐκδόσεις Ἐξάντας, Ἀθήνα 1996, σ. 30: «Ἡ ταυτότητα μοιάζει νὰ δομεῖται προοδευτικὰ μέσα ἀπὸ διαδικασίες πού ἐμπλέκουν τόσο τὴ διαφοροποίηση ὅσο καὶ τὴν ἀδιαφοροποίηση...». Βλ. καὶ ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΪΚΟΥ Χ., «Διαφορετικὲς ταυτότητες καὶ κοινὸ πρόγραμμα. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ διαχείριση τῆς πολιτισμικῆς ἐτερότητας», *Διαπολιτισμικὴ ἐκπαίδευση ἐπιμόρφωση ἐκπαιδευτικῶν*, ἐκδόσεις Ἡλεκτρονικὲς Τέχνες, Ἀθήνα 1997, σσ. 177-8: «Ἡ ταυτότητά μας δὲν ἔχει νόημα παρὰ μόνον ἂν τὴν φέρνουμε σὲ ἐπαφὴ μὲ ὅλες τὶς δυνατὲς ἐτερότητες, μὲ τὴν ἐμπειρία καὶ τὸν πλοῦτο ὄλων τῶν ἄλλων πολιτισμῶν».

54. ΖΙΑΚΑ Θ., «Σύγχρονος γνωστικισμός: Ἡ σχολὴ Γκουρτζιέφ», *Σύναξη*, 108, 2008, σ. 12: «Ἡ “πραγματικὴ ἀτομικότητα” ἐπιτυγχάνεται στοῦ ἐδῶ καὶ τώρα. Ὁχι ὡς “ἀστρικό” ἢ ἄλλου εἶδους “κοσμικὸ σῶμα”, ἀλλὰ ὡς κοινωνικὸ σῶμα». Βλ. καὶ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ Ι., *Πατερικὴ θεολογία*, ἐκδόσεις Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 46: «Οἱ Πατέρες δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ τί θὰ συμβῆ στοὺν ἄνθρωπο μετὰ θάνατον ἀποκλειστικά, ἀλλὰ ἐκεῖνο κυρίως πού τοὺς ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ τί θὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ».

Πρόκειται για μία δυϊστική έκφορα του θεούμενου ὄντος ἐντὸς μίας αὐθυπερβατικής ἀνταπόκρισης στὴν κλήση τοῦ ἄλλου⁵⁵.

Ἡ ἑτερότητα⁵⁶ τοῦ ἑαυτοῦ παριστᾷ τὴν προσωπικὴ σχέση ὡς νόημα ἀνάδυσσης στὸν τόπο τοῦ ἄλλου⁵⁷. Ὁ ἕτερος ἑαυτὸς δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ἐλλείπει τοῦ ἄλλου⁵⁸. Ὁ τρόπος πὸν ἀληθεύει τὸ ὑποκείμενο μαρτυρεῖται μέσα ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τὸν τόπο τοῦ ἄλλου⁵⁹. Ἡ ὑποστατικὴ ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου κομίζει τὸ ὑπαρκτικὸ γεγονός τῆς σχέσης καὶ ὑπάρχει μόνο ἔναντι αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας. Αὐτὴ ἡ σχέση ὑποστασιάζει τὴ μοναδικότητα τοῦ τρόπου ἀναφορᾶς τοῦ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἄλλο καὶ ὀρίζει τὴν ἐλευθερία τοῦ προσώπου⁶⁰.

Πέρα ἀπὸ βεβαιωτικὲς ρητρες τῆς ἐξαγγελίας τῶν πεποιθήσεών μας, ὁ μετεωρισμὸς τῆς σχέσης⁶¹ καταφάσκει στὴν προτεραιότητα τῆς ἀγαπητικῆς αὐτο-

55. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ Π. Ν., *Ὁρθοδοξία καὶ ἐκσυγχρονισμὸς*, ἐκδόσεις Ἀρμός, Ἀθήνα 2006, σ. 132.

56. ΖΟΥΡΑΡΙ Κ., *Νῦν αἰωροῦμαι. Θουκυδίδης ἀρχέτυπος*, ἐκδόσεις Ἀρμός, Ἀθήνα 2003, σ. 270: «...ὄτι ἡ διάσωση τῆς ἑτερότητάς μου ὡς ἀνέκπιπτης Ἐλευθερίας μου προϋποθέτει τὴν «ἀντίπαλον» ἔριν μὲ τὸν Πλησίον μου ἕτερον».

57. ΛΕΒΙΝΑ Ε., *Ἡθικὴ καὶ ἄπειρο*, ἐκδόσεις Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2007, σ. 67: «Ἐγὼ ὑπό-βαστάζω τὸν ἄλλο, εἶμαι ὑπεύθυνος γιὰ λογαριασμό του. Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι στὸ ἀνθρώπινο ὑποκείμενο μαζί μὲ τὴν ὀλικὴ ὑποταγὴ, ἐκδηλώνεται καὶ ἡ πρωτο-τοκία μου...». Βλ. καὶ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ Π. Ν., *Ὁρθοδοξία καὶ ἐκσυγχρονισμὸς*, σ. 49: «...αὐτὸ σημαίνει ὅχι πὸς τὴν ἀλήθεια μου μὸς τὴ δίνουν οἱ ἄλλοι, ὄχι πὸς ἡ σχέση μου μ' αὐτοὺς εἶναι καταναγκαστικὴ, ἐξωστρεφῆς καὶ ἐξαρτηματικὴ αἰχμαλώτευση τῆς ἑτερότητάς μου, ἀλλὰ πὸς παραμμένο διαρκῶς σταυρικὰ ἀνοικτὸς στὴν ἐνδεχόμενη ἐπαλήθευση τῆς προσωπικῆς μου ἀλήθειας ἀπὸ τὸν πραγματικὰ Ἄλλον».

58. ΠΕΝΤΖΙΚΗ Ν., *Σημειώσεις 100*, ἐκδόσεις Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 144: «Πηγαινέ μ' ὅλους σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἔχει ἑαυτὸ δικό του. Τρομαγμένος γίνεται ὅ,τι ὁ καθέννας θέλει. Φορᾷ ἀποφόρια καὶ κουρέλια τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πρωτεύουσας...».

59. ΠΑΥΛΟΥ Γ., *Νόστος ἀσύμμετρος προσώπου*, ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 2000, σ. 195: «Ὁ “χῶρος” τοῦ προσώπου εἶναι ὁ τόπος καὶ ὁ τρόπος διαφυγῆς ἀπὸ κάθε δέσμευση, ἀντικειμενοποίηση... πρὸς τὴν ἐλευθερία τοῦ μοναδικοῦ καὶ τοῦ ἀνεπανάληπτου».

60. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸ Κατὰ Ἰωάννην*, Ρ.Γ. 59, 477Α. Βλ. καὶ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως*, Ρ.Γ. 46, 101CD. Βλ. καὶ ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἔρω*, ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 1987, σ. 296: «Ἡ ἐλευθερία εἶναι συστατικὴ προϋπόθεση τῆς προσωπικῆς ὑπαρξῆς, τὸ ἄμεσο ἐμπειρικὸ ὑπαρκτικὸ γεγονός τῆς σχέσης τοῦ προσώπου καὶ φύσεως, πὸς βιώνεται ἀπὸ τὴν ἐνικὴ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ ὡς ὄντολογικὴ διαφορὰ ὑπαρξῆς καὶ οὐσίας».

61. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Τὸ κάλλος τὸ ἅγιον*, ἐκδόσεις Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2004, σ. 325: «Ἄνθρωποι, δηλαδή, σὰν τὸν ἅγιο Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο, τὸν ἅγιο Ρωμανὸ τὸν Μελωδό, ἀλλὰ καὶ νεότεροι ὅπως ὁ γέρον Πορφύριος καὶ ὁ γέρον Σωφρόνιος, πὸς ἄφησαν τὴν ψυχὴ του νὰ γίνε παιχιδι τ' ἀνέμου προκειμένου νὰ δεῖ τὴ δόξα τοῦ πραγματικοῦ, ἀνθρώπου πὸς δὲ φοβήθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀσφάλειά τους καὶ νὰ ἀναμετρηθοῦν γυμνοὶ μὲ τὸν καιρὸ».

προσφορᾶς ὡς τρόπου παραίτησης ἀπὸ τὶς προσλήψεις τοῦ ἐγώ. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐμπειρική μετοχή στὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονός πὺν μαρτυρεῖ τὴν πρόγευση «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι»⁶².

Συζήτηση

Ἡ ἀπορία τῆς συνάντησης τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸν ἄλλο κατοπτρίζει καὶ τὸ μετεωρισμὸ κάθε ἕτερης ἀναφορᾶς τοῦ ἑαυτοῦ. Ὁ λόγος αὐτῆς τῆς σχέσης μὲ τὸν ἄλλο φέρει καὶ τὴν ἀλήθεια τοῦ ὑποκειμένου νὰ συναντιέται μὲ τὸν ἄλλο εἴτε ἐντὸς μίας κανονιστικῆς κίνησης πὺν κατανοεῖται ὠφελιμιστικὰ εἴτε στὴν προοπτικὴ τῆς ὑπαρξιακῆς πληρότητας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου. Ἡ πρόκληση τοῦ δια-λόγου διαμορφώνει ἓνα πλαίσιο ἕτερον συνθηκῶν πὺν νοηματοδοτοῦν τὴν καθ' ἕκαστη συνάντηση τοῦ ὑποκειμένου σὲ κάθε κοινωνικὴ ἀναφορὰ του.

Ἀπὸ τὴ μία, τὸ νεωτερικὸ παράδειγμα τῆς ἀτομικῆς ὠφέλειας συντείνει στὴ συμβατικὴ ἀντικειμενικοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ σὲ κάθε νετερμιστικὴ παραδοχὴ του. Ἡ νομοτέλεια τῶν κανονιστικῶν ἀρχῶν παράγει ἓνα παράδειγμα γνωσιοθεωρητικῶν προϋποθέσεων πὺν δομοῦνται στὴν ὀρθολογικὴ ἀντίληψη τῆς ἀποδοτικότητας καὶ τῆς αὐτάρκειας τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ ζήτηση τῆς ὄντολογικῆς διερωτήσης δὲν ἄπτεται μίας ἕτερης αὐτοσυνειδησίας ἀλλὰ στὴν περικύρωση ἐνὸς ἀσφαλοῦς περιγράμματος πὺν θὰ διασφαλίσαι τὴν ἀκίνητοποιημένη ιδιοτελία τοῦ ὑποκειμένου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ τριαδολογικὴ πρόταση τοῦ δια-λόγου φανερώνει τὴν ἐμπειρική κοινωνία τοῦ ἄλλου στὸ πεδίο τῆς ἕτερης κλήσης⁶³ καὶ τὴν «εἰς ἀλλήλους»⁶⁴ ἀγάπη. Οἱ ἐνεργούμενες σχέσεις τοῦ προσώπου αὐτοπροσφέρονται στὴν ἐμπει-

62. Α' Κορ., 13,12.

63. ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Κ., «Ἡ διαλογικὴ συνάντηση τοῦ προσώπου. Ἡ διαπολιτισμικὴ πρόταση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας», *Γρηγόριος Παλαμάς*, 808, 2005, σ. 475: «Ἡ ὄντολογικὴ ἀναφορὰ τῆς δια-λογικῆς σχέσης διαπερνᾷ τὸ λόγο τῆς καθόλου ὑπαρξης καὶ ἀνταποκρίνεται κάθε φορὰ στὴν κλήση γιὰ προσωπικὴ κοινωνία. Καὶ αὐτὴ ἡ προσωπικὴ κοινωνία εἶναι μίᾳ ὄντολογικῆ πραγματικότητᾳ πὺν «περιέχει» τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι ὁ ἄνθρωπος».

64. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Πρὸς Θαλάσσιον*, P.G. 90, 725C: «καὶ ταύτην τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην ἀπόδειξιν ποιῆσθαι, τὸ κατ' ἀρετὴν ὑπέρ ἀλλήλων...».

ρική καθολικότητα της ευχαριστιακής κοινωνίας και της οίκουμενικής συνύπαρξης που ανακαλύπτονται διαρκώς μέσα στο σώμα του αναστάτος Χριστού⁶⁵. Το έμεις αναφέρεται στην έτερη σχέση που μετέχει στον έντοπισμό⁶⁶ του άλλου και οικοδομείται στην καθ' έκαστη κατανόησή του. Πρόκειται, τελικά, για τη διαλεκτική της «έντασης» του έαυτού που έμπεριέχει τον έγγενή μετωρισμό⁶⁷ της έν δυνάμει έμπειρικής συνάντησής του με τον άλλον⁶⁸ σε μια αδιάκοπη πορεία ανέλιξης⁶⁹.

Όστόσο, δέν ύπεισερχόμαστε σε μανιχαϊστικές προτυπώσεις που θα άπολογηθούν για τη μία (μίας νεωτερικής προσέγγισης) ή την άλλη (ένος μεταοικουμενικού - μετανεωτερικού λόγου) άνθρωπολογική παραδοχή αλλά για προτάσεις σχέσεων που ύπερβαίνουν τους ύποκείμενους έγκλεισμούς σε αυτόρη πεδία ύπαρξιακών μοντέλων. Η αναζήτηση ένός νέου όντολογικού παραδείγματος για μία «άνοικτή»⁷⁰ πολιτεία του έαυτού έντάσσεται στη διαλεκτική της έτερότητας και της σχέσης⁷¹. Η «αναζήτηση», τελικά, βρίσκεται στον τρόπο με τον

65. ΖΙΑΚΑ Θ., *Αυτοείδωλον έγενόμην... Το αίγιμα της έλληνικής ταυτότητας*, 147: «Η έκκλησία είναι τό «σώμα» του αναστάτος Χριστού και τό «σώμα» της αγιότητας είναι μέλος του συλλογικού αυτού σώματος».

66. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Η., «Η δημιουργία και τό συλλογικό: Το διπλό πρόβλημα του νοήματος», *Ίνδικτος*, 20, 2006, σσ. 18-19: «Τήν ώρα που προσφέρομαι στο βλέμμα σου και τό αναλαμβάνω, ξένος και ταυτόχρονα οικείος με τον έαυτό μου όσο ποτέ άλλοτε, άποκτώ τόπο, δηλαδή έν-τοπίζομαι στο ύπάρχειν...».

67. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ Α., (Άρχιεπ. Τιράνων και πάσης Άλβανίας), *Παγκοσμότητα και όρθοδοξία*, εκδόσεις Άκρίτας, Άθήνα 2002, σ. 57: «Η χριστιανική θέση άποκαλύπτει τη διάσταση του άμφιρροπου μέσα στο ιστορικό γίνεσθαι, τον άμφιρρεπή χαρακτήρα πολλών δυνάμεων, οι όποιες διαμορφώνουν σήμερα την ιστορία». Βλ. και ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Έρωσ και θάνατος*, εκδόσεις Άκρίτας, Άθήνα 2009, σ. 78: «Άν δέν ξεχνούμε όμως πώς "τό θεολογείν άεί σχολινοβατείν", μπορούμε να κινδυνέψουμε "άφοβα"». Βλ. και ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ Χ., «Όσπερ ξένος και άλήτης ή Σάρκωση: ή μετανάστευση της αγάπης», *Σύναξη*, 96, 2005, σ. 12.

68. ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Κ., «Η διαλογική συνάντηση του προσώπου. Η διαπολιτισμική πρόταση της όρθόδοξης θεολογίας», σ. 475: «Η ύπαρκτική έμπειρία του προσώπου αναφέρεται σε μία διαπροσωπική κοινωνία, όπου τά όρια μετασηματίζονται ανάλογα με τά όρια της συνάντησης των δια-λόγων».

69. ΘΕΡΜΟΥ π. Β., *Άναζητώντας τό πρόσωπο*, σ. 75: «Άνέλιξη του προσώπου δέν σημαίνει έκπτυξη στο χάος, αλλά έκκόλαψη μέσα στη θαλπωρή της προσωπικής σχέσεως με στόχο την αναγνώριση και την έκπλήρωση της κλήσεως».

70. ORTH G., «Μνήμη, μετάνοια, άνοιχτότητα», *Καθ' όδόν*, 13, 1997, σ. 96.

71. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Έρωσ και θάνατος*, σ. 82: «Έτσι, ή χώρα του άχωρήτου... δέν είναι ούτε χώρος... αλλά ένα πρόσωπο που άποκαλύπει μία σχέση, έναν τρόπο».

όποιο ὁ ἑαυτὸς θὰ ὑπερβεῖ τὰ «ἀδιέξοδα τῆς νεωτερικότητας»⁷² καὶ θὰ προσλάβει τὴν ὑπαρκτικὴ πληρότητα τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ στὸ χῶρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας προσώπων.

Zusammenfassung

Die Beziehung des Individuums hinsichtlich der Gesellschaft bringt das Beispiel der Gemeinschaft, in der es handelt. In dieser Forschung ist die Dialektik dieser Beziehung sowohl im Bereich der modernen als auch der orthodoxen Theologie untersucht worden. Einerseits steht im Bereich der modernen die egotische Ansicht der Nutzlichkeit als eine Priorität der logischen Annahme der Welt im Mittelpunkt, während die orthodoxe Ansicht auf die Ontologie der Beziehung basiert und die unendliche Freiheit-Liebe der Dreieinigkeit Gottes hervorhebt. Beide Ansichten beziehen sich auf die Tendenz des Menschen, die Begegnung mit dem Mitmenschen zu verwirklichen, was auch verschiedene Ansätze individueller Beziehungen entwickelt.

---

72. ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Τὸ δίλημμα ἐκσυγχρονισμός - φονταμενταλισμός. Εἰς μικρὸν γενναῖοι: ὁδηγίες χρήσεως*, ἐκδόσεις Πατάκης, Ἀθήνα 2003, σ. 271.